

АРИСТОКРАТИЧНЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Зорислава Ромовська

*«Лиш та гримить в віках держав,
Яка зуміла дух підняти»*

Раїса Іванченко

Держави не стоять з корінням неглибоким

Галина Редчук

1. Задум підготувати публічний виступ з такою назвою виник зненацька. Мені її підказали Небеса. Таке зі мною вже траплялося, коли чимало нових рішень у сфері права я отримувала саме звідтіля: уві сні чи вдень, як підказку: «ти забула про...», «допиши...».

«Я не пишу музику: я лише записую те, що мені диктує Господь», – казав Шуберт. Про такий духовний патронат писали й інші. А нещодавно про нього заговорив піаніст-віртуоз Євген Хмара.

Ті, кому я сповістила про свій намір, витрішкували від подиву очі, адже про аристократизм української нації ніхто не вів мову, бо хвалити чи навіть прославляти себе мали право лише росіяни. В них усе було «великим і магучим»: і народ, і язик, і література. Своїм комплексом надповноцінності вони прирікали нас на животіння, під тягарем комплексу неповноцінності.

Та за якусь мить з уст моїх приятелів злітали слова підтримки: «А чому б – ні!».

І дійсно, нам потрібно перестати охаювати самих себе, вважаючи гріхи окремих українців негативною рисою всієї нації, замовчувати яскраві сторінки своєї історії, боятися називати геніями чи героями тих своїх синів і дочок, котрі воістину ними були, і перейти нарешті до самовозхвалення, самозахоплення. При чому – не на голому, порожньому місці, а з доказами.

Кожен народ, навіть кількісно невеличкий, має право любити себе і своє. А заодно: хвалити себе й своє, пишатися ним. І завжди знайдуться хоч якісь підстави для цього. Лиш би піддрунтям любові до себе не була ворожість, ненависть, зневага до інших народів і звичайна брехня.

Схвальні слова щодо української нації не мають на меті приниження інших націй. Тому не є ані войовничим націоналізмом, ані, ба більше, шовінізмом чи навіть нацизмом.

«Возвеличу отих рабів німих...» – писав Тарас Шевченко. І возвеличив, вознісши їх своїм словом, своїм пензлем, своєю непохитністю і любов'ю.

Так, 25 березня 2025 р. в сесійній залі Львівської обласної ради відбувся мій перший виступ на цю тему. Як своєрідний перший «прогон». Потім були ще виступи в студентських аудиторіях, у м. Тячеві. Оплески слухачів принесли мені задоволення.

А нещодавно телевізор приніс мені в подарунок слова Лариси Івшиної: «Українці – аристократична нація». Фантастично!

Мета цієї статті: сприяти підняттю рівня самосвідомості українців, прибрати завісу, якою закривали українців від самих себе і від світу.

У час нападу азійської орди нам цього дуже треба, адже перемогти її можна не лише силою металеві зброї, а й світоглядно, силою зброї духу.

Звертаючись до українців, Микола Куліш проголосив: «Українче, спізнай себе». Такої думки був і Євген Маланюк: «Найважливішим з наших завдань як національної спільноти є і буде: пізнавати себе».

Щоби ніколи більше не соромитися свого українства, а навпаки, – пишатися ним.

«Нам треба розправити крила», – стверджує Віктор Ющенко. А вони в нас є.

«Я в серці маю те, що не вмирає», – заявила Леся Українка. Хочу звернути увагу, що «Українка» – це не стільки псевдонім, скільки глибинна сутність поетеси, яка мала у своєму серці невмирущі якості народу, до якого належала.

2. Аристократизм, вишуканість, витонченість, елегантність, краса, досконалість – ці слова впродовж століть шкодували щодо українців. Не те, щоб бачити ці прикмети притаманними обличчю всієї українській нації.

Захоплювалися вишуканістю різьби чи писанкарства, елегантністю народного строю, неповторністю народної пісні чи думи, стійкістю на полі бою, говорили про духовну витонченість окремих особистостей. Але не про аристократизм Українського народу. Кожен заздрісний великорос polegшено зітхав, отримавши інформацію про «хохляцьке» походження свого інтелектуального конкурента.

Дехто з українців перелицьовувався на московський лад, цураючись свого «мужицького» роду: змінював прізвище, побут, мову спілкування. Як це зробив висміяний Шевченком збірний персонаж – Кирпа-Гнучкошиєнков.

На українців навішували образливі ярлики. Та й окремі українці, говорячи про скупу, заздрісну, ледачу чи зрадливу людину, часто підсумовували: «Ну що вдієш, коли ми такі».

У результаті чимало українців звикали до огульних негативних характеристик і з боку чужинців, і з боку своїх. Та й влада (польська, мадярська, російська, сов'єтська) не упускала найменшої нагоди виставляти нас на посміх й поталу.

Яскравою ілюстрацією приниження усього народу був не так й давно великий «портрет» чоловіка в козацькій одежі, з оголеним черевом, огидним обличчям, точніше – пикою, у роззявлений беззубий рот якого влітав вареник у сметані. І це – на Хрещатику, в центрі столиці, після проголошення незалежності така зневага до самих себе.

Утім для байдужого обивателя це мало виглядати, мабуть, лише як «дружній шарж» на Гоголівського Пацюка. Насправді задум полягав у вихованні відрази до образу українця у самих же українців.

Після моїх протестів цю ганьбу прибрали. Але довго ще залишався ресторан «Тарас» біля пам'ятника Шевченка, який згодом перейменували на «У Тараса», а дещо пізніше – «У Панаса». Щось подібне маємо зараз у Львові: ресторан біля пам'ятника М. Грушевського назвали ім'ям цього великого українця. Не школу, не бібліотеку, а ресторан.

У гастрономії в центрі Харкова продавали салат з назвою «хохол». На запитання, чи є в продажу салат «кацап», продавчиня промовчала.

Ці приклади – з торговельного маргінезу, хоча сумно було й у вищих сферах. Не в одному кінофільмі мерзотник носив вишивану сорочку і розмовляв українською. А іноді й ім'я мав промовисте: Тарас. Корчив із себе дурня у «Вечернем кварталі» Віталька, який розмовляв плутаною українською. На тлі розумних російськомовних персонажів він справляв сумне враження.

Не можу оминати й Нобелівського лауреата Йосифа Бродського, який відреагував образливими для українців словами на проголошення Акту про незалежність України. В інтернеті вони досі «гуляють».

Йому вторив ще один єврей, син ремісника зі СтароКостянтинова, колишній міністр освіти і науки, професор, доктор юридичних наук, академік Академії правничих наук України Д. Табачник у книжці «Утиный суп по-украински»: «Желаніє мелко подгадіть соседу, предать, вигадать что-то, обманув ближнего, согласие потеряют глаз, чтобы сосед совсем ослеп, – характерная особенность формирующейся украинской нации». А далі йшли такі слова: «вори», «мазепінські іуди», «духовніє карлікі», «пещерніє націоналісти», «шароварное українство».

Адміністрація Президента України, РНБО, до яких я зверталася, на ці одкровенія «злодія і казнокрада», як назвав його однопартієць, не відреагували. Та й Академія правових наук України дуже довго зволікала з розлукою з цим видатним «науковцем». Можливо, тому, що керівництво цих інституцій поділяло його погляди. Зі всього цього випливало, що приниження української нації було звичною справою.

Слова ж Миколи Куліша «Український простолюдин по благородству є чи не першим в Європі», – мало кому були відомі, тому й не стали вони політичним нашатирем для масового самопробудження.

Доливало масла в огонь й постійне звинувачення українців у націоналізмі, до того ж – буржуазному. Його привид бачили у всьому, що сприяло збереженню ідентичності, самотності українців: у зацікавленості старовиною, прагненні розмовляти українською мовою та віддавати дітей в українську школу, у вишиваній сорочці, в підготовці російсько-українського словника і навіть у тендітній літері «Г».

Не злічить тих, котрі потрапили під розстріл чи в тюрми, або, щонайменше, під звільнення з роботи за свою українськість. А за заклик «Любіть Україну» Володимира Сосюру цькували все життя. Неймовірно! Здоровий глузд досягнути цього не може.

3. Риси колективного обличчя українців, перелік чеснот, які дають підставу стверджувати про аристократичні засади Українського народу, умовно розсаджу, як гостей, – за круглим столом, за яким кожне місце однаково почесне й вартісне.

Розпочну зі слів Глави УГКЦ Святослава: «Українці – народ Богоносець». Кожен на свій лад трактуватиме ці слова, але, певно, всі зійдуться на тому, що носимо ми Бога в серці постійно. У щасті й горі, в час спокою і в час війни. В Нього просимо допомоги, заступництва і спасіння. «Боже, буде важко, допоможи», – звертаються до Бога військові, лікарі й інші люди, котрі усвідомлюють, що впоратися самотужки зі складним завданням їм буде важко.

«Без Бога – ні до порога», – закарбовано в українському народному прислів'ї. «А ми помолимося Богу і небагатії, невбогі», – писав Тарас Шевченко. До речі, запам'ятаймо слово «невбогі», до нього ми ще повернемося.

Хрестик на шиї, подарований хрещеним батьком у день Хрещення, образочок серед документів у кишені й на стіні, велелюдні Служби Божі й тихі молитви вдома, дотримання приписів Закону Божого й усвідомлення їхньої цінності для життя кожного – все це виказує присутність Бога в нашому єстві.

«Дякувати Богу», «Слава Богу», «З Богом», «Помагай Боже», «Спаси Боже», «Прости Боже» «Не дай Боже» – ці слова ми вимовляємо в різних життєвих ситуаціях щоденно, по кілька разів. А слова «Слава Ісусу Христу» («Слава Ісу») – досі залишаються поширеним вітанням жителів українських Карпат.

Українці не дозволяють собі заперечувати Бога або бодай засумніватися в Його існуванні та силі. Хіба що в момент розпуки, та й то лише на якусь мить. «Чи Бог бачить із-за хмари нашу біду, горе», – запитує наш Пророк, але тут же велить: «Щоб Бога ти не осудила і матері не прокляла».

На фронті нема жодного, хто не звертався б до Бога з проською про порятунок, навіть з числа тих, котрих батьки не навчили молитви. Всі до Нього уповають.

«Єсть Бог, я чую це, я знаю, Його у власнім серці маю», – писав Іван Франко, хоча дехто з вузькочолих вважав його атеїстом.

«Господи, уклін Тобі за те, Що українське серце дав у грудях!».

4. *Сприйняття України як матері, як особливої цінності*, за яку вартує скласти свою голову. В цьому – наша наступна риса.

«Україна-ненька»; «Україна-мати»; «Україна – понад усе», «Ми України вірні сини»; «Молюсь за тебе, Україно», «Без мене буде жити Україна, а я без неї задихнусь»; «Своє серце, Україно, я кладу тобі до ніг»; «Великі гордощі для мене в бою за тебе полягти».

«Україно, дозволь мені для тебе бути гноєм». Ці слова поета-дисидента Микола Петренка 1994 р. я взяла епіграфом своєї передвибірчої програми. Але їх не зрозуміли: «Не голосуйте за неї, вона хоче, щоб ми й надалі жили у гною».

Відданість Україні як рису національного духу українці підтверджували не раз, а особливо – в роки останньої війни з осатанілим сусідом.

Для українців звичним є й бажання померти вдома, а не на чужині. «Як умру, то поховайте... на Вкраїні милій», – просив Тарас Шевченко. «Розвійте мій прах над Україною», – заповідав Євген Чикаленко, який любив Україну не лише до глибини свого серця, а й до глибини власної кишені.

«Привези мені в Америку земельки з-під батьківської хати, хочу лежати у рідній землі», – звернувся до рідних Степан Ключурак, Голова Гуцульської республіки (1918–1919 рр.).

«Буду просить Сталіна, щоб перед кремацією моє серце вийняли з грудей і поховали в Україні, хочу бачити Дніпро і Десну». Таким був намір Олександра Довженка, якого влада не випускала з Москви.

«Несіть мене, лелеченьки, мертвого додому», – це з вірша Дмитра Павличка. І його принесли в рідний Стопчатів.

5. Коли зараз потрапляєш у якийсь замок, тебе неодмінно зустрінуть портрети знатних попередників. А у світлицях українських хат із пожовклих світлин дивилася близька і далека рідня. Діти і внуки знали кожного в обличчя. Так формувалося почуття роду, єдиної родини.

З приходом комуністів (народна назва – «кому нести»), зберігати докази минулого для багатьох було небезпечно, тому фотографії, книжки, документи спалювали. Такі акції самоохорони призводили до послаблення родинних зв'язків і навіть до їх припинення.

Історична пам'ять, зі слів Дмитра Яворницького, тримає хребет української нації. Завдяки історичній пам'яті людина стає особистістю, народ – нацією, країна – державою, – писав Михайло Грушевський.

Без неї люди перетворюються у перекотиполе, населення без роду, без племені. І в результаті – щезають з мапи світу як народ. Саме цього щодо українців прагне рашистська влада. «Згадуйте предків своїх, щоб історія перед вами не згасла і золотої ниточки не губить», – наставляла Ольга Кобилянська.

Українці зберегли свою історичну пам'ять, попри численні й різноманітні перешкоди: охаювання минулого, навішування ярлика «зрадник народу», вбивства учасників історичних подій, репресії щодо їхніх родичів, освітувачів і дослідників, тих, хто занадто цікавився історією.

Пригадаймо сліпих бандуристів, кобзарів, лірників, які несли в народ оповіді про козаччину і про Голодомор. «Совети» знищили їх саме за намагання не дати людям забути про незабутнє і незабутніх. Бандерівці закопали в лісі металеву бочку зі світлинами і документами, сподіваючись, що у вільній Україні її знайдуть. Її таки знайшли і у виданому згодом фотоальбомі світ побачив обличчя героїв. Кагебісти вилучили у Стефанії Шабатури гобелен «Касандра», на якому було надто багато синіх і жовтих кольорів. Ігор Калинець згадував, як його бабуня, остерігаючись Сибіру, кинула у вогонь книжку Михайла Грушевського, але тверда обкладинка довго боронила її від смерті.

Воістину героїзмом можна б назвати діяльність того ж таки Михайла Грушевського, який написав багатотомну історію України-Руси, Дмитра Яворницького – по збиранню і охороні козацької минувщини.

«Ми тут жили ще від часів потопу, наш корінь у земну вростає вісь», – заявив Борис Олійник, нагадуючи європейцям про одержаний ними від українців подарунок: колесо, плуг і жито. Якби не Юрій Горліс-Горський ми не знали б про відчайдушну боротьбу українців з більшовиками в Холодному Яру.

«Україна – корінь світової цивілізації», – вважає Юрій Шилів і має рацію. Історична пам'ять – у відновленому Батурині, у прославленні гетьмана Мазепи, у повазі до померлих, у вишиваній сорочці, святковому білому обрусі, великодному кошику, вишиваних рушниках на стіні, дотриманні звичаїв і традицій, у повазі до могил своїх предків, у поверненні до життя майже забутих власних імен й у безлічі інших великих чи малих чинів. А віднедавна – у шануванні пам'яті тих, кого замучила війна.

Історична пам'ять на побутовому рівні має дуже багато проявів: збереження козацьких прізвищ, навіть дещо кумедних, як для сьогодення (наприклад, Тягнирядно чи Панібудьласка, Неїжпапа, Неїжмак чи Непийпиво, Півторакожуха чи Ковбаса), носіння козацького «оселедця», світлини своїх далеких родичів у старовинній одежі на стінах тощо.

Історична пам'ять – джерело самоудосконалення, засіб поступу, джерело самолюбіві. Прагнення зберегти ідентичність народу, а не лише одержати прибуток, стимулює багатьох підприємців до вкладання коштів у відновлення всього того, що становить наше велике національне «Я».

«Поїдьте у Криворівню на свята чи весілля: там оживає історія». Козацький дух у музеї ми не здали. «Заграй ми, цигане старий, ту пісню, що співала старенька ненька, як мене, малого колісала».

Історична пам'ять, відчуття свого, прагнення свого – це також часточка української душі. Українці запам'ятають, своїм дітям, внукам і правнукам, розкажуть про всі ці злочини, які чинили росіяни на українській землі. І зроблять вони з цього остаточний висновок.

«Ой, не ходіть, чорні ворони, полем моєї пам'яті», – Андрій Демиденко

6. *Українці – народ-трудівник*, котрий потребує праці, шанує працю і цінує її.

«І щоб сонце не застало тебе у постелі», – научав дітей Володимир Мономах.

«Без діла жить – тільки небо коптить».

«Журбою поля не виореш».

Григорій Сковорода говорив про «сродну» працю, тобто про ту, яка людині люба.

«Дай працювати, працювати, працювати і в праці сконатись», – ці Франкові слова маємо трактувати як бажання обійти фізичну неміч, померти в праці, тобто стоячи.

«Праця єдина з неволі нас вирве, Нумо до праці, брати», – закликав Борис Грінченко. А ось слова Дмитра Яворницького: «Моїм правилом у житті було: працуй, працуй не чекаючи нізвідкіля й ні від кого ні нагороди, ні подяки. Працуй доти, доки служать тобі руки, доки б'ється твоє живе серце в грудях. Працуй на користь твого народу і блага Батьківщини, дорогої тобі».

«Шалена праця – й щастя мить». У цих словах усе на своєму місці. Лиш би ця праця не була марною, приносила задоволення й давала б хліб і до хліба.

Українці, на жаль, не завжди були «власителями свого труду», проте Іван Франко передрікав, що вони будуть-таки орати вольний власний лан, «щоб газдою, не слугою перед світом стати».

«Як би ви хотіли померти?», – запитали у В'ячеслава Чорновола. «Стоячи», – відповів він.

Зневагою до ледарів, п'яниць проникнуті народні казки, пісні, приказки і прислів'я. До прикладу, казка про двох мишенят: Круть і Верть, не працюючи й хвилинки, першими вмостилися за столом, але, присоромлені, залишилися без обіду.

Серед українських казок немає жодної, в якій би захоплено оповідалося про «скатерть-самобранку» чи лінивого Ємелю, який мріяв лежати на печі й їсти калачі.

«Я працюю 365 днів і без цього не можу. Для мене малювання – це життя і одкровення», – говорив Герой України художник Іван Марчук. Никифор Дровняк малював щодня від ранку до ночі.

У статті 12 Закону «Про власність» (1991 р.) було зазначено, що праця громадян є основою створення і примноження їхньої власності. Праця – основа життя. Тому мав рацію Павло Тичина, закликаючи нас «життя пройти не екскурсантом, не гостем на коротку мить».

7. Українці – народ-естет, з глибоким відчуттям краси.

Цю його ознаку Тарас Шевченко сформулював словами: «Село на нашій Україні – неначе писанка село».

Краса у всьому: в одязі, в облаштуванні оселі, побіленій до свята хаті, яку, до речі, українці не мислять без квітів під вікном, у манері спілкування.

«Краса – то велетенська сила», – писав Василь Бородай.

У давнину селянин, їдучи до міста чи на ярмарок, брав зі собою запасні чоботи, щоб не осоромитися брудним взуттям.

«Естетичний смак гуцулів дуже тонкий, любов до краси велика, відраза до погані – ще більша», – вважав Михайло Ломацький. Передімною сучасна світлина: літня пара підіймається стежечкою до церкви, що на пагорбі, в ошатній одежі, а взуття аж виблискує на сонці.

«Пошануй одяжу вдома, а вона тебе на людях пошанує», – гласить українська народна мудрість.

«1939 року російський солдат зірвав з моєї голови капелюха», – згадував львівський професор С. Базилевич. Зневажливий погляд іншого солдата так перелякав мою Мамусю, що вона мусила замінити звичного капелюха на хустину. Настала довга ера фуфайок, бушлатів, кирзових чобіт, шапок-ушанок, ера лихослів'я.

«Краса зникла з наших вулиць», – занотував із сумом Гавриїл Костельник.

Зі слів Андрія Малишка, мати, виряджаючи на фронт, дала йому білу сорочку. «Коли наше село почали бомбардувати, я побіг додому, щоб переодягтися, бо хотів, якщо мене вб'ють, стати перед Богом у чистій одежі», – це уже теперішнє зізнання українця.

А перед затопленням українських сіл жінки білили хати, прикрашали їх квітами, прибирали, наче виряджали, як мерця, у далеку дорогу. Так само чинили українки й перед відселенням із зони Чорнобиля.

Багато років тому я мала нагоду подарувати послу Франції в Україні вишукані космацькі писанки на такій же вишуканій керамічній тарілочки й почула: «Бережіть цю красу, не втрачайте, бо ми свою вже втратили».

Закоханість у красу – ще один штрих генетичного коду української нації, ще один прояв нашого аристократизму. Саме він сприяв появі найціннішого витвору українського народу – української мови.

8. Серед українських духовних домінант – усвідомлення ролі сім'ї, її цінності для конкретного українця і всього народу.

Сім'я – це впорядкованість особистого життя. «Женить би вас, хлопці, щоб не брикали». «Казав мені батько, щоб я оженився, По досвітках не ходив і не волочився». Тарас Шевченко мріяв про сім'ю, але Доля берегла його для творчості.

Сім'я – це колиска, в якій виростають нові покоління. «Ліва рученька в долоні у тата, Права рученька – у мами в руці». Вона формує свідомість, закладаючи фундамент громадянського мислення. Сім'я – це перша школа того, як бути людиною (Любомир Гузар).

Це психологічний притулок. «Лише родина у чорну годину Схилить надію тобі на плече».

Сім'я – це осередок любові, який доконче потрібен кожній людині. «Я відбув у советській тюрмі 25 років, тому не знаю, що таке любов». Це господарський осередок, з білим обрусом, борщем, голубцями, студенцем, горіховим тортом та іншою смакотою, які ніколи не зникають з пам'яті.

Сім'я – гарантія того, що будеш оплаканий своїми і залишишся у їхніх серцях. Вона розділяє з державою функцію матеріального забезпечення дітей, літніх людей. Бережимо свою сім'ю, вкладаймо душевну й фізичну працю у її процвітання.

Даруймо один одному слова любові.

І дякуймо, дякуймо, дякуймо один одному і Господу за те, що ми всі вкупі і живі.

9. Якось довелося мені бути в Академічному містечку, що в Підмосков'ї.

За живою стіною лісу – історичний Звенигород. Вирішила прогулятися. Ранок, а на вулиці містечка вже чимало п'яних. Кропива сягала вікон старовинних будиночків, а біля нових «хрущовок» – височів бур'ян і жодної квіточки.

Запитала, чому так. У відповідь: «А мені што больше надо». Та й пісня є у них така: «А нам всьо равно».

Відтоді чимало літ перевернулось, а народ, якому все байдуже, окрім чужої землі і результатів чужої праці, залишився, наче законсервований. Поведінка росіян-«визволителів» у нинішній війні це підтвердила.

І тут мимо волі пригадалися свинки, яких щороку до Різдва вирощувала наша мамуся. Майже кожна з них на своїй невеличкій території відділяла куточок для нечистот. Їм було небайдуже. Москалі ж гадили навіть на ліжках, де спали. І нема різниці, чому вони так чинили. Адже при всіх мотиваціях – заздрість, лють, наказ чи алкоголь, – вони демонстрували, найперше, зневагу до самих себе.

Слава Богу, що ми, українці, – інакші.

Небайдужість – це ще один із козирів нашої душі. Небайдужість не лише до чужого горя, а й до чужої радості.

«Ой неоднаково мені, як Україну злії люди присплять лукаві і в огні її, окрадену збудять».

«Люди, дайте їм місце біля вікна: вони ж закохані».

«Коли їх виносили з церкви, вся площа, плачучи, опустилася на коліна».

Двоє молодиків чубилися на вулиці. Третій підійшов, щоб їх розборонити, але згодом був звинувачений у груповому хуліганстві. Суд покарав його не за злочин, а фактично – за небайдужість, оскільки для подолання презумпції невинуватості суду належало встановити умисел звинуваченого на порушення громадського порядку, чого, насправді, не було.

«Будьте холодні чи гарячі, але не теплі», – закликає Леся Українка.

10. Місце за столом чеснот Українського народу впевнено займає *ген свободи*.

Він проявляється ще з пелюшок, адже плач дитини – це її перший протест, заклик до материнських рук, до батьківської любові.

З роками обсяг свободи зростає: хочу, не хочу, зроблю, не зроблю, прошу чи навіть наполягаю. Утім свобода вимоглива. І той, хто хоче її реально мати, мусить усвідомлювати, що живе в суспільстві, в якому люди, що тебе оточують, також прагнуть свободи. Отже, мусить він мати перед ними відповідні обов'язки.

Маємо вести мову про свободу в межах сім'ї, школи, колективу, громади, держави.

Можемо сказати, що все життя українця – це його боротьба за свободу: особисту, економічну, політичну.

Дорога політичної свободи була для українців дуже тернистою, але ми її уже пробіли. Треба ще вирівняти її всюди, відгородившись потужно від ненависного сусіда. Збудуємо нову хату, повісимо на стіну «Запорожців» нашого Репіна і вдивлятимемось в обличчя тих, які пишуть листа турецькому султану. Скільки в них впевненості, самоповаги й непохитності.

Згадаймо Івана Сірка, Івана Богуна, прообразів гоголівського Тараса Бульби. А заодно – Степана Бандеру і його знамениті слова, які він промовив після обрання Головою ОУН: «Присуд смерті приймаю». Він усвідомлював, що ця посада – це вирок смерті за боротьбу за вільну Україну.

«Свобода більш заразна, ніж кір: від неї немає щеплень», – сказала Уляна Супрун. І дійсно, свобода манить, кличе до себе, не дивлячись на те, якою дорогою ціною вона може обійтись.

«Я вирвуся, хоч лапу відгризу» (Ліна Костенко).

«За кохання життя я віддам, А за волю віддам і кохання» (Павло Грабовський).

Пригадалася стара гуцулка, «враг народа», яка втекла із Сибіру. Вона знала, що НКВД її зловить, але кілька днів була-таки на свободі.

Згадаймо Василя Стуса і Василя Симоненка. За свободу поплавилися життям Алла Горська і Володимир Івасюк.

«Іду на таку смерть з радістю», – написав у передсмертній записці Василь Макух. Це був перший акт самоспалення в Україні. Дещо пізніше його повторив 68-річний Олекса Гірник: «Мій протест – то бунт проти насилля і поневолення».

Прагнення свободи засвідчують слова з нашого Гімну: «Душу й тіло ми положим за нашу свободу». Душа тут, певно, це – любов.

«Я знаю, що своєю смертю я не помру», – казала Ірина Фаріон, а загроза вбивства її не зупинила.

На полі бою за свободу полягли мільйони українців. Цвіт нації кладе за неї свої голови нині. Боротьба за свободу триває.

Народжені вільними – це про нас!

Свобода і воля часто трактуються як синоніми. Втім юристи бачать між ними різницю: в тюрмі людина позбавлена свободи, але не втратила волі, бо продовжує усвідомлювати значення своїх дій. Втім є у неї й окремі «куці» свободи: на творчість, на спілкування з Богом, на спілкування з рідними, на шлюб тощо.

«Свобода – це право, а право – це свобода».

Людина не може бути щасливою без свободи.

11. Українське світобачення здавна сприймало жінку як рівню чоловікові. І численні приклади життя підтверджують це.

«Коли це правда, що мірою культурності усякого народу може служити те, як цей народ обходиться з жінками, русько-український народ покажеться висококультурним в відношенні до других сусідніх народів», – так писав Іван Франко.

Видатних жінок в історії України було дуже багато. Українки їздили верхи і тримали зброю, були письменні і брали участь у громадському житті.

«Жінки навіть з рогаками пішли в гайдамаки» (Тарас Шевченко). Жінки творили пісні і розмальовували свої домівки, рослили дітей, обробляли землю. «Іван носив плахту, а Настя – булаву» – це прислів'я засвідчило управлінський хист жінки. І йдеться не лише про княгиню Ольгу, а й про тисячі жінок, котрі заправляли у громадах, у себе вдома, «тримаючи три кути хати». «Жінка верховодить» – це часто давало добрі плоди, хоча нерідко ставало приводом для кепкувань з боку пихатих чоловіків: «Горе дворові, де корова розказує волів!». Не одному читачеві запало в душу оповідання Михайла Коцюбинського «Дорогою ціною», в якому жінка кинулася визволяти з турецької неволі свого чоловіка.

Іван Франко аналізував народні пісні, в яких йшлося про жіночу долю, втім не кожна жінка мирилася з нею, іноді вона вдавалася до погроз, самозахисту і навіть – самосуду, як, до прикладу, Одарка із «Запорожця за Дунаєм»: «Макогоном руки-ноги поламаю, будеш знать...».

Чоловіки скидали перед жінками капелюха, уступали дорогу, цілували руки, дарували квіти, не допускали до важкої праці, уникали лихослів'я у їхній присутності. І цими діями засвідчували особисту і соціальну цінність жінки.

Утім ця майже ідилічна картина не затуляла проблем у ставленні до жінок в окремих родинах: приниження, неповага, експлуатація.

Жінка народжує майбутнє. Ця риса, як вважав Микола Пирогов, дає підставу вважати жінок головними зодчими людства.

12. Для аристократів характерним є *почуття миру*. На нього не раз звертав увагу Тарас Шевченко: «А нам багато і не треба, Були б живі і я, і ти, і наші діти... Трохи неба і шмат людської доброти»; «А я так мало, небагато блага в Бога, тільки хату та дві тополи коло неї та безталанну оту мою Оксаночку».

Зі слів Івана Франка, «багатство злом не є, коли на добре вжито». І наші промисловці-багачі Терещенки, Харитоненки, Чикаленки витрачали свої доходи на численні громадські проекти, дбали про умови життя своїх робітників. Петро Порошенко тратив великі на оснащення армії.

Їхня поведінка була і є співзвучною з християнським уявленням про добро: «Бог мені дав, щоб з іншими поділитися».

«А скільки мені треба», – говорять сьогодні мільйони українців, віддаючи частку своїх доходів на потреби ЗСУ, на потреби переселенців, покалічених, сиріт, тих, кому важко.

«Не бійтесь віддати останнє», – закликає актриса, Герой України Ада Роговцева.

13. *В українців творча душа*, яка дала змогу сформуванню власне культурне обличчя.

«Де три українці – там уже хор», – писав Максим Рильський. І дійсно так було. Пісня притягувала, пісня об'єднувала. «Співають, ідучи, дівчата». Співали українці й коли їх у товарняках везли «будувати комунізм» у сибірських нетрях. Співали нескорені українці в тюрмах і цим виводили з рівноваги наглядачів.

Кожне село мало свій хор, своїх музик. Від хати до хати ходили ватаги колядників. І навіть зараз Верховинські колядники не минають й тих хат, у яких вже ніхто не живе.

«Мій батько після важкої праці в кузні брав у руки скрипку і затуляв сумну мелодію».

Красу доносили до людей численні самодіяльні театри. Як, приміром, це робив створений Гнатом Хоткевичем Гуцульський народний театр. Артисти-аматори, серед яких більшість не пізнала радощів рідної школи, гастролювали Європою, демонструючи глибину свого творчого обдарування.

Українці мають такі великі досягнення у сфері культури, що зазіхати на чуже в них ніколи не було найменшої потреби. Тому мав рацію Василь Лісовий: «Культура, яка усвідомлює власну велич, не прагне поглинути чужу». Та чи дійсно українці усвідомлювали власну велич? Мабуть, ні. І в цьому не наша вина. Утім українська культура була б ще величнішою, якби українці могли творити її вільними руками, якби москалі не переманювали діячів культури, примушуючи їх служити імперії, фізично не знищували їх.

Незважаючи на різні утиски і перешкоди, культурне обличчя українців продовжує залишатися багатограним, витонченим, барвистим, унікальним. Його з приємністю сприймає увесь світ.

«З українцями небезпечно мати справу: вони весь час перемагають», – сказав один із учасників Євробачення.

14. *Український народ – народ-мироносець*.

«Наш народ ніколи, нікому кривди не чинив, не грабував, а, зайнявши місця, покинуті другими й свободні, займався сумирно управою ріллі», – писав Іван Франко.

Прагнення жити в мирі, в повазі зі сусідами, із сусідніми державами – це прагнення української душі.

Сусід першим прибігав на допомогу, першим опинявся за святковим столом. «Добре, коли сусід близький, а паркан низький»; «Ближкий сусід – рідніший далекого родича». Звичай забороняв працювати біля хати, коли у сусіда було свято чи горе. «Васильку, завтра польське Різдво, нарубай дров», – нагадувала татові наша мамуся.

«Щоб загарбать і з собою взять у домовину», – ці Шевченкові слова – не про українців.

«Жодна релігія, жодне переконання, жодна раса і жодна народність не були й не можуть бути предметом нашої ненависті. Таким предметом були й залишаються назавжди тільки всякий утиск, усякий визиск і всяка облуда», – писав Іван Франко.

З часу написання цих слів нічого не змінилося у душі українця. Окрім хіба що появи ненависті до російської народності, абсолютній більшості якої замарилося звести українців у могилу.

Утім, як заповідав своєму синові Василь Стус: «Не впусти у свою душу зненависть, бо вона руйнує... І руйнує не того, на кого спрямовується, а нищить вона носія».

Опинившись у зоні бойових дій, українці не проявляли жорстокості щодо поранених чи полонених. Навпаки, надавали їм медичну допомогу, годували. Якось не по-людськи для українців стріляти в жінку, тим паче – вагітну, добивати, розстрілювати полонених чи катувати їх.

«Ізвініте, но таков пріказ», – сказав російський солдат і пустив чергу по тих, хто ховався у підвалі. Це – із розповіді жінки, яка вижила. І тут легко впізнати той самий почерк: закидання гранатами тюремних камер чи виведення в море барж з людьми, щоб їх потопити. В побаченому недавно американському фільмі про війну в Афганістані йшлося про те, як советські солдати проколювали штиками животи вагітних жінок.

Не по-людськи для українців скидати бомби на лікарні чи школи, автобуси чи дитсадки, залізничні вокзали чи кафе, в якому поминають загиблого односельця. Так само не по-людськи для українців залишати своїх поранених побратимів на полі бою, не намагаючись їх врятувати. Отож *українці – народ лицар*, не бандит і не завойовник. У цьому – також прояв аристократизму.

15. *Українці – особлива нація, це – нація любові*, – писав філософ Сергій Кримський. Ця наша національна риса має багато відтінків, оскільки любов не має якогось виключного адресату, вона стосується всього того, що нас оточує, що становить суспільну чи індивідуальну цінність.

Любов – це благо, якого ніколи не буває забагато. За неї борються, за неї страждають, за неї помирають. Задля неї – живуть. Любов – це джерело сили, це – джерело життя.

Любов – душі невтомна праця. Праця заради любові не втомлює душу, якою тяжкою фізично вона б не була. Навпаки, вона живить душу, додаючи заодно фізичної сили. Це індивідуальна цінність. Її потребує і відчуває кожна людина з моменту приходу в цей Божий світ.

Немовля репетувало несамовито і враз затихло, як тільки Матір взяла його на руки. «Я – дитя любові. Мені без неї білий день гливкий», – зізналася Ліна Костенко.

В любові старості нема.

«Як Бог один – одна любов», – вважав Тарас Шевченко.

«Усі ми прагнемо любові: чи юні, чи немолоді», – стверджує Вадим Крищенко і не помиляється. Любов – це водночас і соціальна цінність. Можна пристати до думки й про економічну цінність любові: той, хто любить і кого люблять, може зробити для себе і для суспільства більше, ніж той, хто не зазнав радощів любові.

Любові притаманна будівничча місія, на відміну від ворожнечі, спрямованої на руйнацію.

Почну з любові до Батьківщини. «Наталочко, я люблю тебе, але Україну я люблю більше, – писав дружині Роман Шухевич.

«Лише об'єднані любов'ю до України ми можемо досягти успіхів», – проповідує Епіфаній.

«Без любові до Вітчизни не можна відчутти себе сином Вітчизни», – вважає Лев Силенко.

Любов до України піднімала на спротив поневолювачам і в давні часи, і в теперішні.

«Я воюю з тими, що стоять переді мною, не тому, що їх ненавиджу, а тому, що люблю тих, котрі стоять за мною», – заявив Роман Шухевич.

Саме любов стимулювала сотні тисяч людей у перші дні війни з москалями стати до зброї. Українці здивували такою силою любові до України. Водночас здивувалися самі.

«Самі не знаєте, що посідаєте», – кажуть поляки. Це – про нас.

«Я пройшов з Києва пішки 40 кілометрів, щоб не запізнитися на війну, і вже наступного дня сидів в кабіні літака».

Любов стимулює наших вояків щомиті ризикувати собою.

«Армія тоді непереможна, Коли любов зове її у бій», – писав Борис Олійник.

«Твоя могутність – у твоїй любові до колосків на рідному лану», – стверджує Микола Руденко.

Любов міцно тримає сім'ю. Маючи її у своєму серці, дружина і чоловік перетерплять усілякі випробування, усілякі негаразди, які можуть зустрітися їм на життєвій дорозі.

«Лише така влада сильна і тривка, що спирається на любові. Отже, підвалиною всякої влади, малої чи великої, є любов. Якщо хочете, щоб підвладні Ваші слухали Вас і Вас любили, Ви перші покажіть любов», – наставляв Андрей Шептицький. Ці слова дуже актуальні сьогодні, стимулюючи, найперше, військове керівництво до різноманітних проявів любові до тих, хто боронить Україну. Українська народна філософія пропагує любов до всього живого. Ось пожежник видряпується на небезпечну висоту, щоб врятувати кошенятко. А літня жінка позбирала усіх бездомних тваринок і щодня приносить їм їжу. А в іншому місці чоловік облаштував притулок, в якому рятує покалічених тварин.

За першої-ліпшої нагоди наголошую на заповіді Тараса Шевченка: «Себе люби, то й Бог допоможе». У ній немає й натяку на егоїзм. Той, хто себе любить, не причинить нікому зла, не осоромить, не скривдить свій рід, свою державу. Той, хто чинить інакше, не любить себе, а тому не може розраховувати на Божу поміч.

Прошу студентів узяти до свого мовного арсеналу й вислів «почуття обов'язку, засноване на любові». Між ним і почуттям обов'язку, заснованим на примусі, суттєва різниця. Матір чи батько поспішають на допомогу дитині не тому, що до цього їх зобов'язує закон, а тому, що люблять її, ладні пожертвувати собою заради її життя. Сотні тисяч чоловіків і жінок нині воюють не тому, що виконують свій конституційний обов'язок, а тому, що люблять Україну. А якими промовистими є слова любові в нашій народній пісні, в нашій фантастичній любовній ліриці. Візьмімо їх із собою у майбутнє як еліксир щастя, як зброю.

«Я пригорну тебе до свого серденька, а воно палке, мов жар», «Кохана, мрій кришталевий цвіт».

16. Українців характеризує *трепетне ставлення до хліба*. Найперше, має він багато «родичів»: булочка, калач, кнись, коровай, обарінчик, паляниця.

Хліб не можна брати виделкою і їсти з покритою головою.

Хлібом не дозволяли гратися.

Коли хліб падав, його піднімали, цілували й клали на стіл.

У першу гостину йшли з хлібом.

Хліб фігурував на хрестинах, заручинах, весіллі, на всіх інших урочистостях та святах. І обов'язково – на обрусі чи рушникові.

Хліб краяли, притуливши його до грудей.

Хлібчики за померлого роздавали на похороні.

«Хліб – усьому голова», – гласить народна мудрість. І в цьому нема перебільшення.

Окраєць хліба рятував життя.

17. Українці – народ філософ, народ мислячий, народ-мудрець. Доказів цьому чимало: пісні, думи, порівняння, приказки і прислів'я, казки, байки і небилиці, які Іван Франко називав народним добром, скарбом мови і досвіду.

Маємо всі підстави вести мову про українську народну філософію, а заодно й про потребу вивчати і пропагувати її.

«Я вслухаюся в народну мову і думаю, що це ж розмовляють не звичайні селяни, а філософи, справжні філософи землі», – писав Микола Лисенко.

Ось приклади народного думання, народного світобачення:

«Аби душа сита та тіло не голе»,

«Бог не прив'язав розуму до вроди»,

«Вдома – як хочеш, а між людьми – як скажуть»,

«Від москаля хоч поли обріж, та втікай»

«До своєї хати не пізно й опівночі»,

«Заваривши кашу, не жалкуй меду»,

«Кого не б'є слово, тому й кий не страшний»,

«Краще полин їсти, ніж з нелюбом за стіл сісти»,

«Надія – добрий сніданок, та погана вечерея»,

«На красивого чоловіка приємно дивитися, а з розумним – жити»,

«Поженешся за волами, сам скотиною станеш»,

«У болото влізти легко, а назад – хоч воли впрягай».

18 Українці високо несуть прапор людської гідності.

У статті 3 Конституції України життя, здоров'я, гідність людини проголошено найвищою соціальною цінністю. Чудово, що ця стаття у нашому Основному Законі є. Зі слів Павла Загребельного, він заплатив би життям за те, щоб вона в Конституції була. Утім, для багатьох громадян у цій тріаді на першому місці стоїть саме гідність. За неї віддавали своє життя. За неї прирікали себе на тортури і поневірення.

«Без гідності й життя – не життя».

«На правді і честі земля держиться».

Можна вести мову про гідність людини взагалі, про національну гідність, про гідність жіночу і чоловічу, про гідність лікаря, вчителя, журналіста, священника, гідність президента, судді чи іншого посадовця. Йдеться про гідність людини кожної, а не лише громадянина України. Навіть ворог, взятий у полон, має право на гідність. Численні історичні бувальщини засвідчують вагу гідності в шкалі українських національних цінностей. Приємно було дізнатися, що українські промисловці забезпечували своїх працівників такими умовами, про які тоді годі було мріяти: квартири, гуртожитки, садочки для дітей, школи, лікарні, безплатне харчування і навіть щотижневі харчові пайки додому. Чим демонстрували вони повагу до своєї гідності і до гідності тих, хто продавав їм свою працю.

Як приклад гідності у сфері публічних відносин можна б згадати попередження князя Святослава Хороброго: Іду на ви! Так він з гідністю сповіщав своїх ворогів, не принижуючись до несподіваного нападу і не бажаючи скористатися його перевагами.

«Немає честі нападати ззаду», – вважає Леся Українка.

Олексій Берест, здоровань високого зросту першим піднявся на дах Рейхстагу, витягнув туди М. Єгорова і М. Кантарію. Але слава і почесні дісталися лише їм, росіянину і грузину. Він писав у газети і ЦК, але в результаті був засуджений на 5 років позбавлення волі. Добиваючись справедливості, він прагнув захистити свою національну гідність і гідність народу, якого представляв у тій війні. Такі самі наміри мав й український богатир Іван Піддубний, у паспорті якого було зазначено, що він «русский». Я – українець! За це три доби його катували, били по спині розпеченими металевими прутами, але паспорт не змінили.

«Наш батько з тих, що умирають перші», – ці слова Ліна Костенко вклала в уста Марусі Чурай.

З гідністю пройшла важкий шлях дружина командира УПА Наталія Шухевич. Жодного нарікання. «Гаваріте по-челавеческі, вашого телячево язика не понимаю» – приклад порушення української національної гідності, що було так поширено в Україні.

«Не жебрала, не раювала, Чужим не марила добром, Дітей по совісті навчала, Щоб розминалися зі злом», – ці слова Анатолія Кондратюка можуть бути взірцем гідно прожитого життя.

«Хай стареньке, аби біленьке».

«Не бабрайтесь у моєму серці».

«Моїм основним завданням у житті було залишитися людиною», – писав Любомир Гузар.

Маємо вести мову про гідне ставлення до конкретної людини і водночас – про гідне ставлення її до інших людей. Гідне – те, що людина повинна чи має право вчиняти. І навпаки, негідне – те, від вчинення чого вона мусить утриматися.

Межі гідної поведінки, ознаки негідної визначені різноманітними соціальними регуляторами. Життя – гідне людини! У це поняття можна вкласти багато складових: гідне житло, гідні умови праці, гідне лікування, достатнє харчування і навіть – гідне поховання. Самоприниженням гідності є недбалий одяг, невиконання обов'язків, насамперед, перед дітьми і батьками, лихослів'я, зневага інших словом, жестом чи дією. І серед усього цього поведінкового лахміття найбільш болісним і небезпечним для майбутнього України є втечі за кордон з метою ухилення від служби в ЗСУ.

Ляпасом по національній гідності є «танці на крові», які дозволяли собі окремі високопосадовці. Маємо прислухатися до заклику Олеса Гончара відродити почуття гордості. А гордість – це і є гідність, тобто право ходити з піднятою головою. «Я заробила собі право дивитись людям в очі!».

19. Багато років тому Миро Прадум назвав українців «нацією золотих комірців». На жаль, мало хто про це чув.

Ця стаття, я сподіваюся, збільшить число тих, хто в це вірить.

На закінчення хочу відзначити, що аристократизм Українського народу – це насамперед духовна категорія.

Формувався він поступово, із дрібненьких піщинок – досконалих, довершених вчинків окремих особистостей. Вчинків корисних і потрібних суспільству в різноманітних сферах життя. Перелік аристократичних рис української нації та їх проявів, поданих тут, можна продовжити, тож візьміть, друже, за цю справу!

Аристократом духу Іван Франко назвав Тараса Шевченка. А чи був ним він сам? Безперечно. Вони обидва були небагатими. Але однозначно – не убогими, адже мали і передали людям такі безмежні, безцінні духовні скарби.

А чи має аристократизм у серці селянин, який, йдучи в поле жито жати, одягає білу сорочку? Чи жінка, яка передає на фронт спечений нею хліб? Чи напівголодний безхатько, котрий ділиться харчами з таким же бездомним собакою? Чи той солдат, який своїм тілом прикрив побратима? Чи вчитель, який підняв на ноги тисячі дітей? Чи лікар, який добу не відходив від ліжка пораненого?

Чи є ним кожен, хто чесно несе тягар свого життя?

Не біймося ствердної відповіді на ці запитання!

Нею ми зігріємо душу конкретного «маленького» українця, підніmemo його до усвідомлення своєї значущості, своєї потрібності для сім'ї, для родини, для села чи міста, для України.

А може, – навіть величі.

І він утвердиться в думці, що крила таки має. То, може, й злетить!

А як з нашими пороками?

Можна вести мову про пороки конкретної людини і про пороки кількісно масштабні – пороки народу!

Біблія стверджує, що людини безгрішної не буває. Українська народна філософія закарбувала те саме: «Не можна пройти стернясту ниву, ноги босії не поколовши».

«Хоч я вам кривди не робив, Та все-таки меж вами жив, То, може, дещо і осталось», – зізнався Тарас Шевченко.

Іван Франко констатував, що на українському полі так багато кукілю.

Борис Грінченко звертав увагу на три пороки українців.

«Я знаю свій народ, Клену його пороки, Але за нього Господа молю», – це слова Ліни Костенко.

Але про них – після Перемоги.

А зараз – помолімося Богу за наш Український народ, якому дуже важко, але сила його правди ніким звоєвана ще не була.

Україна нищена, але не знищена, бо незнищенна.

(11 листопада 2025 року 23.35 год).

Подякувала Богу за допомогу.